

ДОСВІД КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ ЩОДО ПОДОЛАННЯ КРИЗИ І СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджено тенденції, причини та наслідки фінансової кризи країн Центральної Європи. Визначено чинники, що спричинили фінансову кризу і заходи Урядів країн Центральної Європи щодо запобігання подальшого поглиблення фінансової кризи. Проведено порівняльний аналіз та характеристика шляхів стабілізації економіки різних країн, а саме – Польщі, Німеччини та Чеської Республіки. Запропоновано шляхи подолання світової фінансової кризи з урахуванням досвіду країн Центральної Європи

Постановка проблеми. Світова фінансова криза, що охопила реальний сектор економіки негативно впливає на розвиток економік всіх країн світу. Особливістю нинішньої кризи стали швидкість поширення і її масштаби. Вона перевершила Велику депресію. Для її подолання необхідно скоординувати заходи, що розроблені національними Урядами і Міжнародними фінансовими організаціями по протидії кризі.

За даними Євростату у 25 країнах з 27 Євросоюзу має місце дефіцит бюджету і лише у двох країнах ЄС витратна частина бюджету менше доходної: у Великобританії та Мальті. Найбільший дефіцит бюджету у 2009 році спостерігався у Франції – 216 млрд \$, Німеччині – 142 млрд \$, Іспанії – 115,9 млрд \$, Італії – 107,9 млрд \$. Друга група країн – це країни, в яких дефіцит бюджету становив 30-40 млрд \$: Нідерланди – 37 млрд \$, Греція – 36,5 млрд \$, Ірландія – майже 30 млрд \$. Не зважаючи на те, що дефіцит бюджету Франції, Німеччини, у декілька разів перевищує дефіцит бюджету Нідерландів, Греції, Ірландії, економіка останніх країн виявилася більш вразливою, внаслідок більш слабкої їх фінансової позиції у Євросоюзі й більш низьких кредитних рейтингів.

Отже, кожна країна Євросоюзу намагається якомога ефективніше боротися з світовою фінансовою кризою та її наслідками. За відсутності єдиної стратегії економічного розвитку Євросоюзу під час та після кризи, країни Євросоюзу опинилися у панічному стані. Для боротьби з нею керівництво кожної окремої країни намагалось самостійно знайти інструменти для пом'якшення негативних наслідків фінансово-економічної кризи, шукати засоби підтримки національної економіки, що призвело до більш глибокого проникнення кризи, ніж очікувалося.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні данні Євростату свідчать про системне охоплення країн Європи світовою фінансово-економічною кризою. Не зважаючи, на спільні зусилля країн Євросоюзу при розробці та запровадженні антикризових заходів більшості країн об'єднання не вдалося уникнути серйозних економічних проблем. Вивченню стабілізації економіки країн Євросоюзу приділено увагу у роботах вітчизняних та зарубіжних учених. Загальні економічні проблеми, які породжені кризою, її причини та наслідки висвітлюються у роботах Базікова А., Бариша К., Грініна В., Гузенбауера А., Нікішиної М., Плешивцевої А., Подсвєтєвої Т., Саніна В., Сапіра Ж., Цветкова К, Чухно А., Шабаль П. та багатьох інших. Пошуку шляхів та визначенню стратегій виходу з кризи присвячено наукові публікації Заздравних А., Коновалова В., Нецадіна А., Нуті М., Сорокоумова С. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогоднішній день ніхто не може сказати коли і в якому стані остаточно вийде з кризи центральна Європа. на початку 2011 року великі зрушення вже відбуваються у позитивному напрямку. тому слід відзначити, що проблеми, які пов'язані з розумінням економічної політики стабілізації економіки країн центральної Європи потребують більш глибокого вивчення.

Мета дослідження. У зв'язку з цим метою даної статті є дослідження, аналіз і виявлення економічних тенденцій, які характерні для країн Євросоюзу під час кризи. Нами поставлено за мету дослідити економічні методи і прийоми стабілізації економіки з урахуванням досвіду різних країн світу, визначення їх спільних та відмінних рис.

Викладення основного матеріалу дослідження. Європа у боротьбі з кризою повністю об'єдналася. Лідери країн – членів Євросоюзу у 2009 році, підтримали план подолання економічної кризи та стимулювання європейської економіки, який розроблений Єврокомісією. План, за оцінками експертів, є амбітним, адже йдеться про бюджетну допомогу та фіскальні пільги на 200 млрд. євро (1,5 % ВВП ЄС).

Він ґрунтується на двох головних елементах – короткострокових заходах, які спрямовані на підвищення попиту, збереження робочих місць і відновлення довіри людей до європейської економічної системи. Друга складова – вкладення так званих розумних інвестицій, які мають забезпечити у довгостроковій перспективі економічне зростання та підвищення рівня добробуту європейців. У межах заходів стимулювання економіки у 2009-му передбачалося зменшення податкового навантаження, скорочення бюджетних видатків, кредитування приватного сектора та сприяння розвитку малого та середнього, фінансування антикризових заходів із європейських фондів не перевищує 30 млрд. євро, решту – 170 млрд. нададуть держави – члени Європейського Союзу.

Кожна з 27 країн створила власний антикризовий фонд у розмірі 1 % національного ВВП. Підраховано, що внесок Франції становить 19 млрд. євро, Італії – 16 млрд. Далі, згідно з антикризовим планом, кожна держава самостійно визначає пріоритетні статті фінансування, тобто економічні сфери та соціальні категорії, котрі найбільше потерпають від економічної депресії. На загальноєвропейському рівні дотації отримуватиме такий ключовий сектор економіки, як автомобілебудування.

Тимчасове зниження ПДВ – одна з рекомендацій антикризового плану Єврокомісії. Однак цей захід навряд чи застосовуватиметься в Німеччині, там це назвали поганою ідеєю. Єврокомісія визнала недоцільною ідею німецького канцлера Ангели Меркель та французького президента Ніколя Саркозі пом'якшити базові економічні параметри, зокрема, дефіцит бюджету та припустимий рівень інфляції. Дотримання цих параметрів – обов'язкова умова приєднання до ЄС і зони євро. Проте деякі члени ЄС, зокрема Німеччина, нерідко їх порушують. [2, с. 36]

Що стосується Польщі, то багатьох симптомів всесвітньої кризи їй вдається уникнути за рахунок того, що польські банки не надавали таких ризикованих іпотечних кредитів, як фінансові установи у Сполучених Штатах та не були заангажовані на операціях з іпотечними цінними паперами. Поляки значно менше звикли до життя в кредит, ніж населення США чи Західної Європи. Значна частина польських банків на хвилі економічного зростання 2007-2008 років видала кредитів менше, ніж залучила депозитів. Варшавська біржа зазнає наслідків невдалих рішень міжнародних фінансових установ, хоча Польща й не належить до країн підвищеного економічного ризику.

Першим відчутним наслідком кризи для поляків стало суттєве зниження курсу національної валюти: злотий подешевшав відносно євро на 10 %, а відносно долара – майже на 30 %. Це неодмінно спричинить серйозні проблеми для тих, хто брав кредити у популярних у цій країні швейцарських франках під низькі проценти: розмір щомісячних виплат для отримувачів кредитів значно зросте. Але масове неповернення кредитів (в т.ч. іпотечних) сьогодні є малоімовірним сценарієм.

Про що зараз можна говорити напевне – це те, що відбувається погіршення зовнішньої кон'юнктури, зокрема побоювання щодо рецесії в зоні євро спричинили перегляд прогнозів зростання польського ВВП. За даними Варшавського Інституту досліджень ринкової економіки, наступного року економіка цієї країни зросте на 3-4 %. Це набагато гірше, ніж у 2011 році, коли за підрахунками Уряду очікується 5,5 % зростання. Однак на тлі світової фінансової кризи та економічного спаду у США і Західній Європі виглядає досить-таки непоганим показником. Сальдо поточного рахунку платіжного балансу країни хоч і було негативним у I півріччі 2008 року (воно склало 4,9 мільярдів євро, або 3,4 % польського ВВП), проте кращим, ніж у багатьох інших держав регіону. [5, с. 48-49]

Для боротьби з фінансовою кризою Уряд Польщі розробив план стимулювання економіки країни, який обійдеться держбюджету в 91,3 млрд злотих. Тобто в 31,4 млрд дол, або 24 млрд євро. Пакет стимулюючих заходів, який розрахований на 2009-2010 рр., передбачає підвищення банківських гарантій, надання кредитів малому і середньому бізнесу, інвестиції в поновлювані джерела енергії.

Банкам, що діють в Польщі, Уряд надає додаткові гарантії. Урядовий план направлений на поліпшення кредитування підприємств, особливо середніх і малих, і передбачає створення резервного фонду стабілізації.

Влада має намір сприяти зростанню споживчого попиту, знизивши ПДВ. При цьому Уряд має намір підняти ставки акцизного збору на алкогольну продукцію і машини, що імпортуються, щоб отримати гроші на підвищення соціальної допомоги. Рішення про надання коштів ухвалене для боротьби з наслідками кризи, не завдасть шкоди стабільності державних фінансів і довірі інвесторів до польської економіки, оскільки, не дивлячись на кризу, її стан непоганий. Наслідки світової кризи для Польщі не такі важкі. Уряд скоротив дефіцит держбюджету в 2009 р. до 18,2 млрд злотих (4,73 млрд євро) в порівнянні з 27 млрд злотих (3,2 % ВВП) в 2008 р.

Не дивлячись на слова польської влади щодо стабільності економіки, темпи її зростання сповільнюються. Міністерство фінансів знизило прогноз зростання ВВП країни в 2009 р. з 4,8 % до 3,7 %. Оскільки Польща не ізолюваний острів і вона відчує дію світової кризи. [1, с. 40-41]

Економіка Німеччини у перші роки XXI століття завдяки глобалізації мала значне зростання. Світова фінансова криза звела нанівець ці досягнення.

Антикризова програма Німеччини передбачає сім груп заходів. Найперший захід – стабілізація фінансового ринку. З цією метою прийнято Закон, що має повернути довіру до банків. Він передбачає перехід від ситуативних рішень до системної санації фінансових установ. Держава вирішила додатково надати 400 млрд. євро для гарантій за міжбанківськими кредитами. Для рекапіталізаційних заходів до фонду стабілізації фінансового ринку буде спрямовано 80 млрд. євро.

Аби населення адекватно сприйняло рятувальну політику держави щодо банків, які до кризи мали хороші прибутки, Закон обмежує розмір доходів членів правління фінансових установ, йдеться й про відмову від бонусних виплат, розподілу дивідендів.

Щоб підвищити внутрішній попит, німецька влада вирішила зменшити податки та відшкодування до державної скарбниці. Зокрема, передбачено підвищення розміру неоподаткованого мінімуму доходу та зниження ввізного мита, буде запроваджено податкову знижку й родинам з дітьми, поменшають відрахування на медичне й пенсійне страхування. Збільшено соціальну допомогу на дітей багатодітним сім'ям. У 2009 та 2010 рр. на ці заходи витрачено 40 млрд. євро.

Задля прискорення інвестування в окремі сектори спрощено правила розподілу держзамовлень. Для стимулювання інновацій та підтримки середнього класу додатково передбачено 450 млн. євро на рік.

Приміром, аби стимулювати попит на авто, було запроваджено премію у 2500 євро за утилізацію старого та купівлю нового автомобіля та введено нові правила оподаткування автовок (залежно від шкідливих викидів).

Ще зовсім недавно на німецьких підприємствах не вистачало кваліфікованих працівників, нині ж їх доводиться звільняти. Аби підприємства могли зберегти кадри, Уряд запропонував їм увести скорочений робочий графік і платити за виконаний обсяг робіт чи відпрацьований час. Решту доплачуватиме держава. Нещодавно період виплати компенсації за "скорочену" роботу був подовжений з 12 до 24 місяців. Покриватиме держава й 50 % внесків на соціальне страхування. Якщо ж робітників, котрі працюють за скороченим графіком залучатимуть до підвищення кваліфікації та цей період оплачуватиметься на 100 %.

У жовтні 2010 року німецький уряд запровадив заходи зі стабілізації банківської системи. Поки вони не дали відчутних результатів, і банки слабо кредитують підприємства. Тож влада вдалася до програми кредитів і гарантій, що зорієнтовані на середній клас, вартість якої складає 15 млрд. євро.

Ця програма не порятунку нежиттєздатних підприємств, адже держава не може врятувати всі компанії, а стабілізації стабільно працюючих, як передбачено зобов'язаннями ЄС для допомоги. Аби отримати державну підтримку, підприємства мають довести, що всі інші джерела фінансування вони вже вичерпали, а також розробити концепцію розвитку з обґрунтуванням свого значення для економіки країни.

На заходи з підтримки та зростання економіки в 2010-му німецька влада додатково виділила 95 млрд. євро (4 % ВВП).

Розмір обумовленої кризою нетто-заборгованості за кредитами складає 86 млрд. євро. Експерти прогнозують, що потреба у консолідованих кредитах у 2011 році становитиме 4,9 млрд. євро, у 2012 р. – 11,1 млрд., 2013 р. – 18,5 млрд. євро.

Німецька влада планує уповільнити зростання заборгованості: обмежити нову структурну заборгованість до 0,35 % ВВП за умови нормальної кон'юнктури, а також знизити структурний дефіцит бюджету і з 2011-го домогтися рівномірного поетапного зниження, аж до досягнення майже бездефіцитного бюджету не пізніше формування федерального бюджету на 2016 рік. [8, с. 15]

Для федеральних земель планується обмеження нової структурної заборгованості до 0,0 % ВВП за умови нормальної кон'юнктури; зниження структурного дефіциту бюджету, з 2011-го – поетапне зниження до досягнення цільових бюджетних показників не пізніше 2020 р.

Уряд Чеської Республіки в 2010 році значну увагу приділяє питанням, які пов'язані із мінімізацією наслідків світової фінансової та економічної кризи для економіки ЧР і пошуку шляхів виходу з посткризового стану.

Так, в лютому 2010 р. чеським Урядом було затверджено Національний антикризовий план, який передбачає низку заходів, що спрямовані на протидію світовій фінансовій і економічній кризі.

Основними напрямками боротьби з кризовими явищами, відповідно до зазначеного плану, визначено:

- удосконалення роботи по збору податків;
- підтримка підприємництва і приватних інвесторів;
- підтримка відповідного рівня зайнятості та транспортного забезпечення;
- підтримка екологічних та інфраструктурних програм;
- підтримка процесів реструктуризації та банкрутств;
- підтримка експорту, оновлення і зміцнення кредитного фінансування;
- підтримка науково-дослідних робіт та інноваційної діяльності.

Реалізація згаданого плану, на думку розробників, потребує приблизно 70 млрд. чеськ. крон (майже 3,8 млрд. дол. США).

Заходами щодо стабілізації економіки Чехії на 2010 р. передбачено введення режиму економії державних витрат на суму 29,6 млрд. чеськ. крон (понад 1,6 млрд. дол. США). У тому числі, на державну соціальну підтримку населення передбачалося у порівнянні з 2009 р. скорочення витрат на 0,6 млрд. чеськ. крон (33 млн. дол. США); на медичне страхування через хворобу – на 2,4 млрд. чеськ. крон (133 млн. дол. США). Водночас, заплановано підвищення доходів на 43,5 млрд. чеськ. крон за рахунок розширення бази оподаткування.

Для стабілізації розвитку економіки керівництво Чехії вжило низку заходів, які спрямовані на підняття промислового виробництва, збільшення інвестиційного потоку і зростання експорту. Зокрема, створено режим максимального сприяння надходженню інвестицій в економіку країни. Скажімо, інвестори, котрі вкладають більше 10 млн. доларів, звільняються від податків на 10 років, отримують гранти за кожне новостворене робоче місце, мають право неоподаткованого ввезення обладнання. Окремі пільги передбачені також для компаній, що планують довгострокові інвестиції. Залучення іноземних інвестицій у чеські підприємства зазвичай пов'язано не лише із забезпеченням фінансових вкладень у нове обладнання, машини, будівлі тощо, але і у нові технології і маркетингові "ноу-хау". Все це сприяє швидкому і якісному процесу реструктуризації підприємств. В результаті на території республіки працює майже 150 тисяч іноземних компаній. Найбільше інвестицій спрямовано в галузі транспорту і зв'язку, виробництва транспортного обладнання, будівництва. Завдяки масивному притоку інвестицій зміцнилася чеська крона. [6, с. 52]

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Світова фінансова криза, яка в процесі свого розгортання переросла в економічну кризу в багатьох країнах світу, змусила Уряди і центральні банки вживати швидких і масштабних рішень щодо підтримання стійкості фінансової системи країни, забезпечення ліквідності банківської системи, підтримання виробництва і економічного зростання, а також мінімізації соціальних втрат працівників і населення.

У зв'язку з тим, що суспільство не може уникнути циклічних коливань, воно мусить адаптуватись до них. Будучи нездатним упередити коливання економічної кон'юнктури, суспільство прагне обмежити їх згубний вплив, що виявляється у порушенні рівноваги в економіці, падінні обсягів виробництва і доходів, зростанні безробіття та банкрутства. Отже, потрібно знайти інструменти регуляції, зменшення наслідків, які пов'язані із витратами макроекономічної нестабільності.

Криза у Європі носить системний характер, вона показала неспроможність єдиної європейської валюти, оскільки економіки окремих країн – членів ЄС суттєво різняться за рівнем розвитку.

Для попередження другої хвилі економічної кризи та запобігання її поглиблення у країнах Євросоюзу для зміцнення напрацьованих економічних зв'язків та збереження цього міжнародного об'єднання необхідно, перш за все, визначити та запровадити реформу фінансової системи антикризової спрямованості. Отже, світова економічна криза вимагає перебудови фінансової системи Євросоюзу, прискорення її реформування.

Список використаної літератури:

1. *Фетисов Г.Г.* О мерах по преодолению мирового кризиса и формированию устойчивой финансово-экономической системы [Текст] / Г.Г. Фетисов // Вопросы экономики. – 2009. – № 4 – С. 31-41.
2. http://pidruchniki.com.ua/12920522/ekonomika/makroekonomichna_politika_perehidnoyi_ekonomiki
3. http://old.niss.gov.ua/book/jailio/006_2.htm
4. *Барыш К.* Новая Европа и экономический кризис/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imepi-eurasia.ru/mir.php#badalyan209>.
5. *Пармач Н.* У Європі новий етап економічної невизначеності, але з ознаками відновлення наприкінці 2010 року – Докризовий рівень ВВП і зайнятості населення в ЄС відновиться не раніше середини 2012 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eba.com.ua/news/news_from_members/10/04161624.html.
6. *Петров А.О.* Причины и последствия влияния мирового финансового кризиса на развитие европейского банковского бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum2009_24/petrov1.pdf.
7. *Подсветова Т.В.* Особенности современного финансово-экономического кризиса Бизнеса/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/8/Podsvetova/>.
8. *Санин В.Ф.* Мировой финансово-промышленный кризис 2008 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.klgtu.ru/magazine/2009_16/21.doc

ЧЕРЕП О.Г. – кандидат економічних наук, старший викладач Нікопольського інституту ЗНУ

СИРА Н.В. – Запорізький національний університет